

440 гадоў з пачатку дзейнасці друкарні Мамонічаў

З'яўленне кнігадрукавання ў Вялікім Княстве Літоўскім (ВКЛ) стала сапраўдным рэвалюцыйным пераваротам у духоўным і культурным жыцці дзяржавы. Яно паўплывала на развіццё нацыянальнай свядомасці народа, пашырыла міжэтнічныя кантакты, паспрыяла далучэнню краіны да еўрапейскага культурна-гістарычнага працэсу. У друкарнях ВКЛ на беларускай, царкоўнаславянскай, лацінскай, польскай і іншых мовах выпускаліся тэалагічная, свецкая, палемічная літаратура, творы антычных аўтараў, падручнікі, юрыдычныя акты, календары, кнігі па медыцыне, мастацтве, апісанні падарожжаў і інш. Буйным цэнтрам выдавецкай дзейнасці стала сталіца ВКЛ Вільня, дзе ў 1520-я гады Ф. Скарына заснаваў першую на беларускіх землях друкарню. Пасля яго ад'езду выпуск кніг кірыліцай там спыніўся і быў адноўлены толькі праз 50 гадоў дзякуючы П. Мсціслаўцу, які з дапамогай беларускіх купцоў братоў Лукаша і Кузьмы Мамонічаў заснаваў друкарню ў Вільні.

Першы (вельмі непрацяглы) перыяд яе дзейнасці ахоплівае 1574—1576 гады. Менавіта ў гэты час П. Мсціславец выдаў некалькі кніг рэлігійнага характару: «Часоўнік» (1574—1576), «Евангелле на прастоольнае» (1575), «Псалтыр» (1576; мог выкарыстоўвацца і для навучання дзяцей пісьменнасці). Яны былі надрукаваны на добрай паперы, буйным прыгожым шрыфтам, аздоблены застаўкамі з раслінна-кветкавым фонам, чырвонай вяззю на пачатку раздзелаў, ілюстраваны гравюрамі. У 1576 годзе пачаўся судовы працэс П. Мсціслаўца з Мамонічамі, пасля чаго частка друкарскай маёмасці (шрыфты, арнамент, ламбарды) апынуліся ў Астрожскай, Дзерманскай і іншых украінскіх друкарнях. У гэтым жа годзе друкарня спыніла сваю дзейнасць, а П. Мсціславец пакінуў Вільню.

Браты Мамонічы толькі праз сем гадоў змаглі зноў наладзіць выдавецкую справу. Пры фінансавай дапамозе шляхціцаў Зарэцкіх яны пачалі ствараць новую друкарню. Браты нават запрасілі да сябе на некаторы час Г. Івановіча (вучня І. Фёдарова), які з'яўляўся не толькі друкаром, але і гравёрам. У 1583 годзе выхад «Служэбніка», дзе ўпершыню пазначана «Друкарня дома Мамонічаў», пачаўся другі (найбольш плённы) перыяд яе працы. Пры падтрымцы канцлера ВКЛ Л. Сапегі

ў 1586 і 1593 гадах Мамонічы атрымалі прывілеі, што дало часовае манапольнае права на выданне кніг на беларускай і царкоўнаславянскай мовах. Браты ўлічвалі запатрабаванні і культурныя традыцыі розных слаёў насельніцтва. У XVI стагоддзі ў друкарні выпускалася літаратура для праваслаўных брацтваў, іх школ, царквы, мяшчанства, кніжнага ўзаемаабмену з іншымі краінамі. Былі надрукаваны багаслоўскія і літургічныя выданні, кнігі для чытання, публіцыстычныя творы. Яна першая ў беларускім кнігадрукаванні пачала выпускаць кірыліцай зборнікі заканадаўчых актаў, выданні прававога характару, сярод іх — «Статут Вялікага Княства Літоўскага» 1588 года (на беларускай мове; 1614 г., на польскай мове), «Трыбунал абывацелям Вялікага Княства Літоўскага» (1586), канстытуцыі вальных сеймаў і інш. Пад уплывам асветніцкага гуртка праваслаўных былі выдадзены падручнікі свецкага зместу «Граматыка славянская» (1586) і «Дыялектыка» (каля 1586) І. Спангенберга, «Буквар» (1590-я гг., 1618, 1621) і інш. Пасля прыняцця Брэсцкай уніі (1596) стала больш друкавацца літаратура для ўніяцтваў, а выпуск праваслаўных кніг быў абмежаваны. Толькі ў 1600 годзе былі надрукаваны «Евангелле на прастоольнае» (двойчы) і «Часасловец».

Трыбунал абывацелям Вялікага Княства Літоўскага (1586)

З 1601 года друкарня перайшла да Лявона (сына Кузьмы), які выдаў шмат царкоўнаславянскай і лацінамоўнай літаратуры. Кірылічным шрыфтам было вы-

пушчана каля 15 кніг: часасловы, трэбнікі, служэбнікі і іншыя, выйшлі тры выданні «Граматыкі славянскай мовы». Па-ранейшаму друкавалася юрыдычная і прававая літаратура. Былі выпушчаны «Трыбунал...» (1616, 1619, 1623; на польскай мове), «Статут...» (1614, 1619; у тым жа варыянце). Па-польску выдаваліся панегірычныя творы, прысвечаныя Сапегам, Радзівілам, Войнам і іншым магнацкім родам, а таксама палемічныя ў абарону уніі, аўтарамі якіх з'яўляліся І. Пацей, І. Руцкі, І. Марахоўскі. Апошнія выданні друкарні датуюцца 1623 годам. Пасля 1624 года яе маёмасць часткова перайшла ва ўласнасць Віленскай базыльянскай друкарні.

За час свайго існавання друкарня Мамонічаў выпусціла каля 50 кірылічных і 35 выданняў на польскай мове. У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі захоўваюцца «Евангелле напраздольнае» (1600; тры экз.), «Апостал» (3-е выданне пасля 1595 г.; два экз.), «Псалтыр» (1591—1592 і 1594—1595) і інш. Кнігі, выпушчаныя Мамонічамі, адметныя высокім паліграфічным і мастацка-арнаментальным афармленнем. У друкарні былі ўпершыню выкарыстаны зробленыя Г. Івановічам курсіўныя шрыфты, што ўзнаўлялі графіку канцылярскага пісьма, а таксама свецкія гравюры (партрэты Жыгімонта III Вазы, Л. Сапегі; сейм Рэчы Паспалітай; гербы і інш.). Віленская друкарня Мамонічаў за сваю амаль 50-гадовую дзейнасць унесла вялікі ўклад у пашырэнне асветы, пісьменнасці і культуры не толькі сярод беларускага насельніцтва, але і іншых славянскіх народаў.

*К. Д. Варанько,
вядучы бібліёграф
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі*